

DEFINITE-PERSON SENTENCES IN THE SYSTEM OF ONE-MEMBER CONSTRUCTIONS OF THE UKRAINIAN LANGUAGE

The article deals with the semantic and grammatical parameters of and definition of their lingual status in the system sentence structures of the Ukrainian language.

Key words: sentence, two-member sentence, one-member sentence, personal sentence, person, subject, the main component of the sentence.

УДК 81'255.4;82-14=133,1=161.2

Олена КРУШИНСЬКА

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ФРАНЦУЗЬКОЇ РИМИ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

У статті йдеться про особливості відтворення в українському перекладі ритмових характеристик рим французького оригіналу. Розглянуто переклади М.Рильського, Г.Кочура та М.Лукаша.

Ключові слова: поетичний переклад, адекватність і еквівалентність при перекладі, ритмові характеристики рими.

Важливе значення для адекватного відтворення композиційних особливостей французької поезії в українському перекладі має правильна оцінка притаманної їй системи римування. На думку І.Левого: «Перекладачеві необхідно знати відмінності традицій римування окремих національних літератур, інакше він буде сприймати естетичні особливості першотвору під кутом свого національного відчуття і в своєму тексті може не скористатись деякими особливостями національного вірша або деформувати вірш неорганічними чужеземними прийомами» [3, с. 303]. Розташування рим у композиційно важливому місці вірша, у клаузулах та у середині віршового рядка визначає їх важливу сутнісну, ритмічну та евфонічну функцію. Завдяки рими утворюється смисловий зв'язок між співзвучними словами, рима часто відіграє важливу роль у метричному визначенні вірша, як засіб ритмічного розподілення голосних і приголосних рима має певне значення для словесної інструментовки вірша.

За дослідженнями французької та української версифікаційних систем простежується подібність традицій римування у національних літературах, зокрема, стосовно ритмічного і смислового протиставлення окситонної (чоловічої) та парокситонної (жіночої) рим [7, с. 593], чергування яких у віршовій строфі є виражальним засобом для обох віршових систем. Така відповідність надає широкі можливості для відтворення ритмового характеру рим першотвору. Римування на опорну голосну і приголосну є для обох віршових систем визначальною якісною

характеристикою багатой та бідної рими (за французькою термінологією – «riche et suffisante»), що дає змогу досягти великої точності при відтворенні якості суголось рим першотвору.

За визначенням Л. В. Щерби для французького віршування рима є «самостійним виражальним засобом ... й важливою організуючою основою вірша» [4, с. 169]. Зауважимо, що на думку сучасних дослідників французького віршування (Б. де Корнульї, Ж. М. Адам) наявність парокситонної рими у сучасній французькій поезії базується на деякій умовності. Із змінами у вимові, на думку Л. В. Щерби: «протиставлення колишніх чоловічих і жіночих закінчень у більшості випадків залишилось: роль чоловічих рим відіграють тепер рими кінечних відкритих складів, а роль жіночих – рими кінечних закритих складів» [4, с. 185]. Л. В. Щерба зауважує, що експресивну функцію вимови випадного [ə] у французькій парокситонній рими можна порівняти з трикрапкою, коли думка або почуття ще продовжуються.

Доробок українських дослідників (Н. Костенко, І. Качуровського) показує певні відмінності щодо становлення правил римування в обох мовах. Так, в українських віршах козацької доби домінує одноманітна дієслівна рима, у більшості випадків жіноча, парокситонна. І Качуровський засвідчує переважання парокситонної рими у одичній строфі «Енеїди» Івана Котляревського (пропорція 6:4) та у творчості Тараса Шевченка. [1, с. 47]. На думку українського дослідника, саме вплив російської поезії викликав появу обов'язкового альтернансу в українському віршуванні: «з переходом української поезії до силаботонічного віршування, кількість рим чоловічих і жіночих урівнюється, переважає при тому чергування обох родів рими – за правилом альтернансу, що його впровадили в поезію французькі класицисти, а Ломоносов зобов'язав росіян дотримувати цього правила (яке, між іншим не заторкнуло ні іспанської, ні італійської, ні англійської літератур)» [1, с. 48].

Отже, **метою** дослідження було розглянути у доробку визначних українських перекладачів ХХ ст. Максима Рильського, Григорія Кочура та Миколи Лукаша рівень відтворення суголось у клаузульних та внутрішніх римах першотвору у перекладах французької поезії, а також можливості реалізації правила чергування окситонної і парокситонної рими, яке ще в середині минулого століття вважалося обов'язковим при перекладі французького вірша. Було опрацьовано весь корпус римованих перекладів французької поезії, виконаних перекладачами, а саме з

доробку М.Рильського – 25 віршів, Г.Кочура – 44 вірші та М. Лукаша – 115 віршів.

Проведений аналіз показав, що високий рівень відтворення суголось клаузульних та внутрішніх рим першотвору простежується у перекладах М.Рильського. Так, у перекладі поезії А.де Мюссе «Пісенька Фортуніо» точно передано багату клаузульну риму: «Nous allons chantez à la **ronde**, / Si vous **voulez**, / Que je l'adore et qu'elle est **blonde** / Comme les **blés**.» (A.de Musset, «Chanson de Fortunio») – « Співаймо, що в моїм **житті** / Вона **цариця** / Що в неї коси **золоті**, / Немов **пшениця**.» (пер.М.Рильського). Перекладаючи вірш П.Верлена «Il pleure dans mon coeur», один із найяскравіших прикладів Верленового звукопису, музичальність якого особливо виразно втілилась у прояві звучних алітерацій, підтриманих багатою клаузульною римою, М.Рильський спирається на вокалізм, як визначальну інтонаційну основу української мови і будує складну систему асонансів на поєднанні та протиставленні голосних, точно відтворюючи якість суголось французької рими: « Ô bruit doux de la **pluie** / Par terre et sur les toits ! / Pour un cœur qui **s'ennuie** / Ô le chant de la **pluie** !» (P.Verlaine, «Il pleure dans mon Coeur») – «О, ніжно як **шумить** / Дощ по дахах, по листю! / У цю тужливу **мить** / Як солодко **шумить!**» (пер. М. Рильського). Важливу композиційну роль відіграє внутрішня і клаузульна рима у складній строфічній побудові вірша Т.Готьє «Що говорять ластівки». Співвідношення багатой і бідної рими вдало відтворено у перекладі: «**Déjà** plus d'une feuille **sèche** // **Parsème** les gazons **jaunis**; // Soir et matin, la bise est **fraîche** // **Hélas!** Les beaux jours sont **finis!**» (T. Gautier, «Ce que disent les hirondelles») – «Уже не перший лист **іржавий** // На **мураву змарнілу спав**, // І свіжий бриз колише **трави**... // **Минуло** літо, сум **настав**. //» (пер.М.Рильського); точне відтворення багатой рими простежується у перекладі вірша Ж.-М.де Ередія «Кентаври втікають»: «Ils fuient, ivres de meurtre et de **rébellion**, // Vers le mont escarpé qui garde leur **retraite**, // La peur les précipite, ils sentent la mort **prête** // Et flairent dans la nuit une odeur **de lion**» (J.-M. de Heredia, «Fuite de centaurs») – «Вони біжать, п'яні від хижого **розбою**, // Де темне пасмо гір укріє їх **похід**. // Їх гонить чорний жах, їм смерть ступає **вслід** // Левиний чують дух вони поза **собою**» (пер М.Рильського).

Втілення у перекладі всіх особливостей першотвору, прагнення наблизити українського читача до розуміння не тільки авторського задуму, але і формотворчих особливостей вірша є однією із визначальних рис творчого стилю Г.Кочура. Проведений аналіз дав змогу стверджувати, що висока точність відтворення якості суголось,

відповідності багатих і бідних рим – одна із перекладацьких цілей для Г.Кочура. Яскравий приклад такої високої точності знаходимо у перекладах поезій П.Верлена, зокрема в одному з найкращих перекладів Г.Кочура «Оця несходима...»: «Dans l'**interminable** / Ennui de la **plaine**, / La neige **incertaine** / Luit comme du **sable**.» (P.Verlaine, «Dans l'interminable...») – «Оця **несходима** / Нудота **рівнини**, / Де сніг, як **піщини**, / Ледь видимо **блима**.» (пер.Г.Кочура). Високий рівень еквівалентності простежується щодо відтворення випадків майже суцільного римування слів у строфах у перекладі поезії Франсуа Війона: «**Dictes** moy où, n'en **quel pays**, / Est **Flora**, la **belle Rommaine**; / **Archipiada**, ne **Thais**, / Qui fut sa cousine **germaine**; / Echo, **parlant quand grand** bruyt on **maine** / **Dessus** riviere ou **sus estan**. / Qui **beauté** ot trop **plus** qu'**humaine**? / Mais où sont les neiges d'**antan!**» (François Villon, «Des dames du Temps jadis») – «Скажіть в яких світах **вона**, / Римлянка **Флора незрівнянна**, / **Архипіада чарівна**, / Таїс, її сестрою звана, Де Ехо, **гомінка, неждана** / Луна **ставків і рік гучних**? / Де вся їх **врода несказанна**? / А де ж тепер **торішній сніг**?» (пер. Г.Кочура).

Адекватне відтворення засобів римування першотвору є однією із перекладацьких домінант для М.Лукаша. Високий рівень відповідності багатих і бідних рим, зовнішньої і внутрішньої рими простежується у всіх перекладах М.Лукаша: «O ma **jeunesse abandonée** / Comme une **guirlande fanée** / Voici que **s'en vient la saison** / Et des **dédains** et du **sourçon**» (Guillaum Apollinaire, «Vitam impendere amori») – «От і минула **юність мила** / Зів'яв вінок **зірви та кинь** / Прийшла в сам раз **пора дозріла** / **Пора зневаг і підозрінь**» (пер.М.Лукаша).

Проведений аналіз щодо чергування окситонної та парокситонної рим показав наявність кількох відмінних схем римування, які різною мірою співвідносяться із римами першотвору. Чергування о/п або п/о прослідковується у 13 (52 %) перекладах М.Рильського, 18 (40 %) Г.Кочура та 44 (38 %) М.Лукаша. Таким чином відтворено, наприклад, Верленове римування на [ə] випадне у перекладі М.Рильського.

«Il faut, voyez-vous, nous pardonner les **choses**. / De cette façon nous serons bien **heureuses**, / Et si notre vie a des instants **moroses**, / Du moins nous serons, n'est-ce pas ? deux **pleureuses**» (P.Verlaine. «Il faut, voyez-vous, nous pardonner les choses») – «Один одного слід у цім житті **прошати**, / І це щасливими, повірте, зробить **нас**. / Нехай судилися скорботи нам і **втрати**, / Та будем плакати принаймні **водночас**.» (пер. М. Рильського).

Разом з тим наявна значна кількість перекладів із подвійним чергуванням оо/пп та пп/оо: 6 – у перекладах М. Рильського, 8 –

Г. Кочура та 16 – в М. Лукаша. Вживання тільки парокситонної рими: 2 – у перекладах М. Рильського, 3 – у перекладах Г. Кочура та 7 – у перекладах М. Лукаша; тільки окситонної рими: 0 – у перекладах М. Рильського, 3 – у Г. Кочура та 7 – у М. Лукаша.

Зазначимо, що М. Лукаш один переклад, вірш Поля Верлена «Le rossignol («Соловей»), виконав дактилічною римою, співвідносність якої з версифікаційними засобами французького вірша досить умовна, проте перекладачеві вдалося досягти надзвичайної мелодійності віршових рядків: «Comme un vol criard d'oiseaux en **émoi**, / Tous mes souvenirs s'abattent sur **moi**, / S'abattent parmi le feuillage **jaune** / De mon cœur mirant son tronc plié **d'aune** / Au tain violet de l'eau des **Regrets** / Qui mélancoliquement coule **auprès**» (P. Verlaine, «Le rossignol») – «Спогади сумні, спогади **непрохані**, / Налетіли ви, мов пташки **сполохані**, / І обсіли вмить з гомоном і **гамором** / Серця кожную віть – а воно ж то **явором** / Дивиться в затон Жаль-ріки **глибокої**, / Що кудись біжить у примарнім **спокої**» (пер. М. Лукаша).

Окремий випадок становлять переклади сонетів, з притаманною тільки цій віршовій формі системою римування, за якої кількість окситонних та парокситонних рим завжди буває неоднаковою, у досліджених перекладах простежується переважання парокситонних рим. У перекладах Г. Кочура це – 6 віршів, у М. Лукаша це – 23 вірші. У перекладах сонетів, здійснених М. Рильським, простежується традиційне чергування о/п.

Напевне, найбільшу цікавість щодо можливостей української версифікації та розвитку її виражальних засобів, мають переклади, у яких наявна оригінальна, авторська система чергування парокситонної та окситонної рим. Варіанти таких систем у розглянутих перекладах досить різноманітні. В одній строфі з шести рядків може бути 4 окситонні та 2 парокситонні рими або навпаки, 3 окситонні та 1 парокситонна рима у чотирирядковій строфі, 2 парокситонні рими, 2 окситонні рими у 1-й строфі, 2 парокситонні рими та 1 окситонна рима у 2-й строфі та всі парокситонні рими у 3-й строфі, а потім вся ця схема повторюється. Цікавий випадок такої римувальної схеми простежується у перекладі М. Рильського: «De la musique avant toute **chose**, / Et pour cela préfère l'Impair / Plus vague et plus soluble dans l'**air**, / Sans rien en lui qui pèse ou qui pose. // Il faut aussi que tu n'aïlles **point** / Choisir tes mots sans quelque **méprise** ... / Rien de plus cher que la chanson **grise** / Où l'Indécis au Précis se **joint**.» (P. Verlaine, «Art poétique») – «Музика над усі закони! / Бери ж із розмірів такий / Розчинний, плинний і легкий, / Що у повітрі тане й тоне. // Слова ти вивірай щомить: / Найбільше знаджують серця нам /

П'яні пісні в яких з туманом / Ясна зливається блакить.» (пер. М.Рильського).

Побібне чергування рим у перекладах у М. Рильського – 2 , у Г. Кочура – 7 та у М. Лукаша – 23.

Отже, визначні українські перекладачі М. Рильський, Г. Кочур та М. Лукаш творчо ставилися до загально прийнятих правил римунання, в томи числі і до необхідного, ніби то чергування окситонної та парокситонної рими при перекладі французької поезії. Проте, необхідною умовою фахового віршового перекладу є наявність чіткої і зрозумілої системи чергування рим, дотримуватись якої перекладач повинен протягом усього перекладу. Вибір цієї системи, як і вибір всі інших виражальних засобів перекладу (фонологічних, лексико-семантичних, композиційних та ін.) має співвідноситися з виражальними засобами оригіналу та версифікаційними системами мови оригіналу та мови перекладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Качуровський І. Фоніка / І. Качуровський. – Мюнхен : CICERO, 1984. – 207с.
2. Костенко Н. В. Українське віршування ХХ століття : навч. посібник / Н. В. Костенко. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2006. – 287с.
3. Левий І. Исскуство перевода / Иржи Левий. – М. : Прогресс, 1974. – 378с.
4. Щерба Л. В. Фонетика французского языка / Л. В. Щерба. – М. : Изд-во литературы на ин. языках, 1950. – 312 с.
5. Adam J.M. Pour lire le poème. – Bruxelles, 1992. – 365 p.
6. Cornulier B. de. Théorie du vers. Rimbaud, Verlaine, Mallarmé. — Paris, 1982. – 488p.

СЛОВНИКИ, ДОВІДНИКИ

7. Літературознавчий словник-довідник / Упор. Гром'як Р. Т., Ковалів Ю. І. та ін. – К. : ВЦ «Академія», 1997. – 752 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

8. Кочур Г. Трете відлуння : поетичні переклади / Григорій Кочур. – К. : Рада, 2000. – 551 с.
9. Лукаш М. Від Бокаччо до Аполлінера. – К. : Дніпро, 1990. – 510 с.
10. Поль Верлен. Лірика. Перлини світової лірики. – К. : Дніпро, 1968. – 87 с.

11. Французская поэзия XIX–XX века : сборник / [на франц. яз.] . – М. : Прогресс, 1982. – 672 с.

Стаття надійшла до редакції 30.03.2012

В статті речь йде об особенностях востановлення в українському перекладі ритмічних характеристик рифм французького оригіналу. Розглядаються переклади М.Рильського, Г. Кочура, М.Лукаша.

Ключевые слова: поетический переклад, адекватность и эквивалентность при переводе, ритмические характеристики рифмы.

The article deals with a reconstruction in Ukrainian translation of rhymes of the French original. Translations of M.Rilsky, G.Kochur and M.Lukash are considered.

Key words: poetic translation, adequacy and equivalence in translation, rhymes.

УДК 81'373.43

Гелена ЛИСЕНКО, Зінаїда ЧЕПУРНА,

ПРОБЛЕМАТИКА ПЕРЕКЛАДУ КРИЛАТИХ ВИСЛОВІВ У ЗАГОЛОВКАХ ДО ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТІВ

У статті розглядаються структурні та семантичні особливості крилатих слів(виразів) у заголовках до публіцистичних текстів, їхнє модифікування та відтворення українською мовою.

Ключові слова: крилаті вислови, перифрази, ідіоматика, фразеологія, афоризми.

Відомо, що термінологічний інструментарій – надійний засіб верифікації (встановлення достовірності) у будь-якій галузі знань, тому й зрозумілими є намагання вчених підібрати найбільш точний термін, який би відображав суть об'єкта пізнання. Очевидно, що пошуки з метою заповнення існуючих в терміносистемі науки про крилаті слова (КС) прогалин будуть продовжуватися до появи таких визначень, які найбільш повно відповідали б висунутим вимогам та знайшли б підтримку значної частини лінгвістів.

Вибір публіцистики для аналізу обумовлений тим, що газетна лексика та газетний матеріал демонструють сучасний міжрегіональний узус німецької мови, характеризуються тематичною, стилістичною та авторською різноманітністю.

У випадку із заголовками задача полягає у повідомленні узагальненого уявлення про зміст самого тексту, при чому ці дані художньо оформлені. Заголовки несуть певний комплекс когнітивної, емоційної і естетичної інформації, мають свою замкнену структуру [1, с. 242–243].